

КҮНДЕЛИКЛИ БАСЫЛЫМЛАРДЫҢ ТАРТЫМЛЫЛЫҒЫН ТӘМИЙИНЛЕҮДЕ ДИЗАЙННИҢ ТУТҚАН ОРНЫ

Есенгелдиева Әсем Юриевна,

*Жәмийетшілік пенен байланыслар хәм мәлимлеме хызметі тәлим
бағдары 2-курс студенти*

Бүгинги күн оқыўшысы кешегиден пүтикиллей парық етеди. Өйткени, оның талғамы, пикирлеў қәбилети заманға сай өзгерип, раўажланып бармақта. Бул болса, өз нәўбетинде ҳәр бир редакцияның дәретиўшилиқ хәм техникалық жәмәәтине оғада үлкен жуўапкершиликти жүклейди. Аудиториянң талап хәм усынысларын қанаатландырыў, оларды өз этирапында услап қалыў ушын енди тынымсыз излениў керек болады. Ғалаба хабар қуралларының әҳмийетли тармағы сыпатында хизмет етип киятырған күнделикли басылымлардың искерлиги соңғы жылларда хәм форма, хәм мазмунни жағынан жаңа басқышқа көтерилди.

Хәр қандай нәрсениң сыртқы көриниси дыққатты тартатуғын әҳмийетли қуралы ўазыйпасын атқарады. Сонлықтанда, газетаның тәсиршеңлигин асыратуғын дизайн мәселесине деген мүнәсебет қатал. Соңғы техникалық жетискенликлер болса, газета дизайнының жоқары дәрежеде көркем түске ениўине имкан жаратты. Усы сыяқлы имканиятлардан республикалық баслылымлар утымлы пайдаланып, өзиниң оқырманларын услап қалмақта. Тилекке қарсы, бул бағдарда дерлик көпшилиқ районлық, тараўлық газеталарда жаңаша жантасыўлар, өзгешеликлер көзге тасланбайды. Деген менен, бул олардың дизайни толығы менен талапқа жуўап бермейди деген жуўмақ шығарыўымызға тийкар бола алмайды.

«Мақала жазылып оригинал қәлпине келтирилип болғанан соң газета материалларын макетлестириў протсессі басланады. Макетлестириў

протсессинде ҳәр бир қатар, ҳәр бир ҳәрип есапқа алынады. Сонлықтан да бул оғада көп мийнетти талап ететуғын қурамлы жумыс»[1-48].

Күнделикли газеталарды анализлегенимизде оларда ҳәр бир сан ушын мүмшилиги болғанынша бири-бирин тәкирарламайтуғын макет ислеп шығыўға тырысып атырғанын көриўимизге болады. Бул әлбетте, редакция жәмәетиниң табысы есапланады. Газетаның макетиниң мақсетли түрде ислеп шығылыўы ҳәм журналистлерге, ҳәм оқыўшиларға бир қанша қолайлықларды жаратады. Редакция материалларын жайластырыўдағы өзине тән өзгешеликлери оның қайсы бағдардағы басылым екенлигин аңлатып турады. Мәселен, сиясий-экономикалық ҳәм жәмийетлик газеталардың дизайны салдамалы, асыра көркемликтен жырақ болса, көркем әдебий, мәдений дем алыс сондай-ақ, рекламалық газеталарда реңлерден өнимли пайдаланып, иллюстратсиялық беზეўлерди бериў арқалы аудиторияның қызығыўшылығын оятыў мүмкиншилиги жоқары. Әсиресе, балалар басылымларының дизайны үлкен итибарди ҳәм изленисти талап етеди. Себеби, балалардың санасы ҳәм ойлаў қәбилети көргенлери, еситкенлери тийкарында қәлиплесип, байып бара береді. Заманға сай раўажланыў журналистиканың тәсир етиў функциясын пухта әмелге асырыўын тәмийнлейди.

Дизайн кең түсиник болып, ол газетаның мазмуну, форма, сүўрет (фото), кегель, графика, тема, рубрика ҳәм текстлердың логикалық жақтан пүтинлиги, бирлигин аңлатады. Тартымлы келбет ҳәм оған сәйкес мазмунды да бере алатуғын газеталар көпшиликти қурайды. Мәселен, ”Янги Ўзбекистон” газетасында бул талапларға айрықша дыққат аўдарылғанлығын көриўимизге болады. Газета А2 форматында ҳәптесине бес мәрте офсет усылында баспадан жарық көреді. Реңлердиң бири-бирине үйлесимлиги, материаллардың орынлы жайластырылыўы ҳәм фотосүўретлердың анық, сапалы сондай-ақ, жанлы шыққанлығы ондағы профессионал қәнигелердиң

мийнетин көрсетеди. Газетаның хәр санында колонкаларға ажыратыўда, тема хәм рубрикаларди бериўде, санлы фактлерди ажыратып көрсетиўде 10-15 түрли реңнен пайдаланады. Бул оқыўшыны зериктирмеў, шаршатып қоймаў хәм оқыўға ийтермелеўге түртки болатуғын факторлардан есапланады. Материаллардың жайластырылыўыда әдеттегиден өзгеше. Газетаның биринши бетинде бир неше атамадағи информация белгили тәртипте терип шығылады. Мазмунды және де байытыў ушын фотоларда ораынлы таңланған. Олардың көпшилигиниң төменги бөлиmine "даўами кейинги бетте" көрсеткиш белгиси арқалы бағдар берилген. Бул да замангөй дизайнниң бир үлгиси сыпатында күнделикли басылымларда ушыраспақта. Материалларды териўде бир қыйлы ал, рубрика хәм темалар ушын оның көлемине қарап ширфт таңланғанылығы унамлы ҳалат. Өйткени, бир қыйлы ширфт бизди бираз, талықтырады. Текстлерди болса, еnine, улынына, кесисине хәм фотосүўретлер үстине бериў үрдиске айланған. Фотосүўретлердеги анықлық, объекттиң туўры таңланып, мазмунды байытып турғанлығы бул бағдарда да жетик қәнигениң бар екенлигинен дерек береді. Хәттеки айырым материаллар ушын таңланған кадрлардың өзи не ҳаққында сөз барыўын айтып турғандай. Бундай жетискенликке ийе газеталардың саны күннен-күнге көбейип, олар арасында нәтийжели бәсекениң пайда болыўы раўажланыўдың тыйкарына айланбақта десек қәтелеспеймиз. Республикалық газеталар қатарында сиясий партиялардың басылымларыда замангөй дизайнди өзинде сәўлелендирмекте. Мәселен, Исбилерменлер ҳәрекеті – Өзбекстан либерал-демократиялық партиясының – «XXI аср» газетасы А2 форматында хәптесине бир мәрте офсет усылында 8 бет көлеминде жарық көреді. Газетаның дизайнин гүзетиў барысында жәхән журналистикасы тәжирейбесин терең үйренгенлигин аңладық. Мақала авторларының мағлыўматлары дерлик барлық газеталарда төменде яғний материалдың соңинда ал, "XXI аср"да болса, темадан кейин, тема қапталында ал айырым ўақытлары арнаўлы сызық арқалы ең соңинда

бериледи. Газетаның биринши хәм соңғи бети реңли ал, қалған бетлери ақ, қара реңлерде басылады. Хәр бир саны ушын 10-12 түрдеги реңнен пайдаланылады. Сониң менен бир қатарда, «Миллий тикланиш» яғний Өзбекстан «Миллий тиклениў» демократиялық партиясының басылымының дизайни де дыққатқа ылайықлы. Жоқарыда аты аталған газеталардан парықлы түрде биринши бетте фактлар хәм усы санда орын алған матриаллардың қисқа анонсы бериледи. Газетада рубрикалардан утымлы пайдаланылғанлығын көриўимизге болады. Себеби, хәр бир материал анық рубрика тийкарында жәрияланады.

Рубрикалардан пайдаланыў газетаның көлемине, оның шығыў жилигине, оқыўшылар аудиториясының көплигине яьки азлығына қарап белгилениўи мүмкин [1-56]. Рубрикалардың турақлы хәм мазмунлы берилип барылыўы ең дәслепп журналисттиң излениўшилигинде көринеди. «Миллий тикланиш» газетасинда: «Мүнәсебет», «Миллий мақаныш», «Фракция турмысы», «Хроника», «Нызам күшке кирди», «Реңли дүнъя», «Дүнъядан дереклер», «Бизиң шолыў», «Қәдирият» сыяқлы рубрикалар материалдың жоқарғы бөлимінде тойғын фонда ақ реңде бериледи. Газетаның атамасы хәм онда жәрияланған материаллар, фотосүўретлер хәттеки, колонкалардың қолланылыўында да биз, миллийликти сезине аламыз.

Газетаны макетлестириўде хәм оның дизайни бағдарында қарақалпақ баспасөзинде де жаңаланыўлар көзге тасланбақта. «Макет хәм верстка мақалалар хәм иллюстратсиялық материалларды газеталарда дизайн рамкаларында берийў методи жетилисти. Бул күтә қурамали тема болып, оның сырларын меңгериў ушын журналистлерден художникке тән шеберлик талап етиледі»[2-34]. Мәселен, «Еркин Қарақалпақстан» хәм «Вести Карақалпақстана» газеталары ақ, қара реңлерде шығыўына қарамастан, материалларының сапасы хәм заманагөй дизайн үлгилеринен пайдаланыўға умтылыслары менен өзиниң аудиториясын ушлап қалмақта. Деген менен,

газета реңли формада шыққанында буннан да тартымлы хэм сапалы болар еди. «Еркин Қарақалпақстан» газетасында рубрикалар хәр қыйлы шрифтке асты сызылған, нағыслы хэм мүйешли формалар ишинде айырым ўақытлары тойғын реңди пайдаланыў арқалы бериледи. Тартымлы келбет хэм оған сәйкес мазмунды да бере алатуғын газеталар көпшиликти қурайды.

Жуўмақлап айтқанда, газеталардың заманагөй дизайны мәселесине айрықша дыққат аўдарыўды дәўирдинң өзи талап етпекте. Заманға сай раўажланыў, дизайн, көркемлеў бағдарында алға илгерлеў болмас екен, аудитория бундай басылымларды оқымай қояды.

Пайдаланған әдебиятлар

1. Бекбаўлиев Д. Газета қалай шиғади?. Н. “Билим”., 2011.
2. Қожикбаева 3. Баспасөз: Жанрлар. Макет. Дизайн. Н. “Қарақалпақстан”, 2011.
3. «Янги Ўзбекистон» газеталары тигиндилери
4. «XXI аср» газеталары тигиндилери
5. «Миллий тикланиш» газеталары тигиндилери
6. «Еркин Қарақалпақстан» газеталары тигиндилери
7. Axmatovich J. R. In vitro rearing of trichogramma (Hymenoptera: Trichogrammatidae) //European science review. – 2016. – №. 9-10. – С. 11-13.
8. Jumaev R. A. et al. The technology of rearing Braconidae in vitro in biolaboratory //European Science Review. – 2017. – №. 3-4. – С. 3-5.
9. Жумаев Р. А. Массовое размножение трихограммы на яйцах хлопковой совки в условиях биологической лаборатории и ее применение в агробиоценозах //Халқаро илмий-амалий конференция “Ўзбекистон мева-

сабзавот маҳсулотларининг устунлиги” мақолалар тўплами. Тошкент. – 2016. – С. 193-196.

10.Жумаев Р. А. Значение представителей семейства BRACONIDAE в регулировании численности совок в агробиоценозах //ЎзМУ Хабарлари. – 2017. – Т. 3. – №. 1.

11.Жумаев Р. А. РАЗМНОЖЕНИЯ ИН ВИТРО BACON HABETOR SAY И BRACON GREENI ASHMEAD //Актуальные проблемы современной науки. – 2017. – №. 3. – С. 215-218.

12.Axmatovich J. R. In Vitro Rearing of Parasitoids (Hymenoptera: Trichogrammatidae and Braconidae) //Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2022. – Т. 4. – С. 33-37.

13.Suleymanov B. A., Jumaev R. A., Abduvosiqova L. A. Lepidoptera Found In Cabbage Agrobiocenosis The Dominant Types Of Representatives Of The Category Are Bioecology //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering. – 2021. – Т. 3. – №. 06. – С. 125-134.